

Inhoud

HOOFDSTUK EEN

Het algemeen erkend weldadig karakter onzer natie II

HOOFDSTUK TWEE

Alleen in vergelding tot arbeid 43

HOOFDSTUK DRIE

De vergenoegdheid is op aller gelaat geschilderd 77

HOOFDSTUK VIER

Dit voorbeeld zal zeer veel goeds uitwerken II3

HOOFDSTUK VIJF

De armoede van jaar tot jaar aanmerkelijk verminderen 141

HOOFDSTUK ZES

Slegts de keuze om den belhamel voor de kop te schieten 179

HOOFDSTUK ZEVEN

Alleen door gestrengheid schijnen te kunnen worden geregeerd 225

HOOFDSTUK ACHT

Alles is nu volgens de reglementen ingericht 267

HOOFDSTUK NEGEN

Zullende dus in het vervolg het eigenlijke Frederiksoord uitmaken 313

HOOFDSTUK TIEN

Het bevalt ons hier verwonderlijk goed 347

Dank 373

Illustratieverantwoording 375

Oudnederlandse woorden en maten 377

Register

Proefkolonisten 379

Overige personen 387

Kolonies 391

Begrippen binnen de Maatschappij van Weldadigheid 393

Plaatsnamen 395

Zwaar en traag, oneindig traag, schommelen de ossen over het zandpad dat van Steenwijk naar Vledder voert. Twee aan twee trekken ze een platte kar over de ongelijke weg. Naast de voorste ossen wandelt de drijver, op de karren houdt een bont gezelschap zich in evenwicht.

Mannen, vrouwen – van wie eentje hoogzwanger – en kinderen. Vijfendertig personen, de echtparen Biemans, Van der Heijde, Metz, Weender en Westerveld met kroost. De meesten met niet meer bij zich dan hun lijfgoed, een enkeling koestert het familiebezit in een plunjezak. Er zijn er 'getekend door langdurig gebrek', een verwaarloosde wond, een schamel gebit, met ertussen gezichten die nog de glans van jeugd hebben. De jongste is Jannetje Metz uit Amersfoort, twee jaar en een paar maanden, de oudste de eenenvijftigjarige Jan Cornelis Westerveld uit Broek in Waterland.

Het is donderdag 29 oktober 1818.

Het aan weerszijden voorbij sukkelende Drenthe is een eenzaam land. Uitgestrekte heidevelden, afgewisseld met zandverstuivingen en bosjes, slechts af en toe een geïsoleerde hoeve met bomen eromheen. Tot, een kwartier voor Vledder, de stoet de 'schipsloot van Westerbeek' oversteekt.

Links is een oude herberg, rechts is mensenhand aan het werk! Hier wordt land 'ontwoekerd aan de natuur'. Ze zien nieuwe huisjes, netjes op een rij, elk met een lapje bouwland. Daarachter nog een rij huisjes, en nog een, en nog een. Vier rijen, keurig in het gelid. Achteraan zijn nog bouwactiviteiten gaande, maar de meeste huisjes zijn klaar om hun bewoners te ontvangen.

Hier begint hun nieuwe leven, hier zullen zij worden opgevoed tot betere mensen, hier zullen zij 'allengskens worden opgebeurd uit de zedelijke verbastering' waar zij door hun armoede in terechtgekomen zijn.

Hoofdstuk een

*Het algemeen erkend
weldadig karakter
onzer natie*

tót november 1848

Ontzenuwde Natuurgenoten

Het is allemaal in het begin van het jaar in werking gezet. Op 14 januari 1818 publiceert een dozijn vooraanstaande Nederlanders het conceptreglement van de Maatschappij van Weldadigheid. Na de aanhef 'Waarde landgenoten' onderhoudt men die landgenoten over de ellendige situatie van de armen in de Noordelijke Nederlanden.

Daarmee vertellen ze hun niets nieuws. Armoede is het straatbeeld. Voortdurend wordt men aangeschoten met de vraag om een aalmoes of een betaald karweitje, groepjes mannen staan op de kade of op andere hoopgevende plaatsen af te wachten of er werk komt, vrouwen en kinderen hangen rond bij de kraampjes op de markt in de hoop dat er iets op de grond valt en verdringen zich aan het eind van de dag bij het schip waar het eigenlijk niet voor consumptie bedoelde visafval heimelijk verhandeld wordt. Kerkgenootschappen houden hun lidmaten met voedselgiften in leven, overal ziet men 'door slecht voedsel of ziekte verzwakte mannen', veel jonge moeders kunnen de extra mond niet voeden en leggen hun kind te vondeling.

Een paar eeuwen terug, in de Gouden Eeuw, waren we het rijkste land ter wereld. Sindsdien is het bergafwaarts gegaan en in de Franse tijd – van 1795 tot 1813 – was het echt rampzalig geworden. In de Noordelijke Nederlanden, het gebied dat later, met dan Limburg erbij, Nederland zal gaan heten, wonen ongeveer twee miljoen mensen. De allerlaagste en zeer conservatieve schatting stelt dat tien procent daarvan onder de armoedegrens leeft. Dat was nog voordat de oogsten van 1816 en 1817 jammerlijk mislukken en nog meer mensen het heel moeilijk krijgen.

De twaalf die zich commissie van weldadigheid gedoopt hebben, betogen dat langdurige armoede leidt tot een 'ontzenuwd en verbasterd Menschengeslacht'. En zij hebben zich tot doel gesteld om 'deze onze Natuurgenoten, en hunne kinderen, uit de diepte hunner ellende en verbastering allengskens opteheffen'. Grote delen van het land zijn onontgonnen, in Drenthe bijvoorbeeld is 90 procent van het oppervlak nog woeste grond. Daar wil men armen bijeenbrengen in een nederzetting om ze 'trapswijze bekwaam te maken tot den veldarbeid'. Door ze werk en onderwijs te verschaffen moet het lukken hen 'tot eene hoogere beschaving, verlichting, en werkdadigheid opteleiden'.

Het betoog ademt de geest van maakbaarheid. Het is gedachtegoed van de verlichting, het menselijke verstand kan alles aan en alles oplossen, het kan de natuur bedwingen en het kan het proces van zedelijk verval bij de verarmde medemens omkeren en betere mensen van ze maken.

Om aan de slag te kunnen heeft de Maatschappij van Weldadigheid een beginkapitaal nodig. Daarvoor sporen de twaalf hun waarde landgenoten aan om een bedrag van één stuiver per week aan contributie te betalen. Zij durven, gezien het 'algemeen erkend weldadig karakter onzer natie', op vele contribuanten te rekenen.

De krachtpatser van de club is Johannes van den Bosch. Achten-dertig jaar oud, in de bloei van zijn leven, een knappe vent met zwarte krullen, weduwnaar, vader van vijf, generaal-majoor. Een charmeur, die mensen weet te 'betoveren' – volgens zijn tegenstanders te 'bego-chelen' – maar vooral een doener, een aanpakker, een wervelwind: 'Ik ben nimmer besluiteloos en draal nog minder.' Ter propagering van het initiatief bestookt hij het volk met een boek van tweehonderd bladzijden en de pakkende titel *Verhandeling over de mogelijkheid, de beste wijze van invoering en de belangrijke voordeelen eener algemeene armeninrichting in het rijk der Nederlanden, door het vestigen eener landbouwende kolonie*.

Na de publicatie van het conceptreglement valt het eventjes stil, want er gebeurt in dit land niets zonder toestemming van het hoogste gezag: Willem Frederik, geboren 1772, prins van Oranje-Nassau, koning van de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden, in het vervolg gewoon Willem I.

Normaliter kan dat een tijdrovende zaak zijn. Onze vorst staat bekend om zijn neiging zich met de kleinste details van alle plannen te bemoeien. Maar in dit geval is het een formaliteit want zijn jongste zoon, prins Frederik, is de voor het leven benoemde voorzitter van het gezelschap. Al na anderhalve maand, op 5 maart 1818, komt de koninklijke goedkeuring. Prompt barst een pers- en publiciteitsoffensief los.

De dag erna worden circulaires verzonden aan gouverneurs van provincies, burgemeesters van steden en commandanten van militaire garnizoenen. Alles vergezeld van intekenlijsten en ondertekend door prins Frederik, wat met name de militaire bevelvoerders – prins Frederik is ook inspecteur-generaal der Nederlandse strijdkrachten – ertoe brengt hun manschappen op soms nogal dwingende wijze tot het lidmaatschap te overreden. Van *Zierikzeesche Courant* tot *Provinciale Groninger Courant* wordt juichend melding gemaakt van deze ‘verbroedering, welker doel zoo edel en pligtmatig is’, vanaf kansels worden oproepen gedaan, sympathiserende notabelen laten plakATEN verspreiden, in de betere buurten gaat men van deur tot deur, de Maatschappij van Weldadigheid kortom, is niet over het hoofd te zien.

En het slaat geweldig aan.

Het algemeen erkend weldadige karakter van ons volk bereikt euforische hoogten, heel Nederland wil dat dit dorp geopend wordt.

Als drie maanden later, op 22 juni 1818, de commissie van weldadigheid haar eerste jaarvergadering houdt, zijn er al 14.843 contribuanten. Dat betekent 40.000 gulden jaarlijkse contributie terwijl daarnaast losse, soms zeer omvangrijke giften binnenstromen.

Tot in de nageslachten dankbaar herinneren

Misschien zijn er commissieleden die denken dat zij nu even rustig achterover kunnen zitten. Maar dan hebben ze buiten Johannes van den Bosch gerekend. Ter voorbereiding op de vergadering heeft de ‘provisionele commissie’ onder zijn leiding voorbereidende handelingen verricht. Provisioneel betekent voorlopig. Dankzij die voorberei-

ding liggen er stapels conceptteksten en conceptbesluiten ter tafel die er deze maandagmiddag doorgejast moeten worden. ‘De heer J. van den Bosch stelde voor,’ melden de notulen om de paar regels.

Het belangrijkste van de ‘gewichtige en vruchtbare besluiten’ is om nog in 1818 ‘over te gaan tot het nemen eener proeve, om een aantal huisgezinnen op de nog onbebouwde gronden van ons vaderland over te brengen’. Het jaar is al een eind op streek, dus dient er haast gemaakt. ‘De heer J. van den Bosch stelde voor’ om een bestek voor de bouw van tweeënvijftig kolonistenwoningen te laten maken, om daarvoor alvast ‘eene genoegzame partij oude doch gave metselsteenen’ te kopen en om taxateurs op pad te sturen om te kijken waar die woningen het best neergezet kunnen worden.

Er is een organisatiestructuur bedacht om slagvaardig te kunnen optreden. De commissie van weldadigheid telt vooral bekende Nederlanders die erbij gehaald zijn om draagvlak onder de bevolking te verwerven. Hoogleraren, leden van de Staten-Generaal, advocaten, meest mensen die er verder weinig tijd voor hebben. Het eigenlijke werk zal worden overgelaten aan de provisionele commissie die op deze vergadering wordt omgedoopt tot permanente commissie. Met Johannes van den Bosch, Jeremias Faber van Riemsdijk en Paulus van Hemert bestaat dit uitvoerend orgaan uit respectievelijk twee jonge honden en één ervaren grijsaard. Elke maandag, woensdag en vrijdag, en soms nog vaker, komt de permanente commissie bijeen. Daarnaast zal het commissielid Petrus Ameshoff fungeren als kassier van de onderneming. De anderen gaan wat kleinere klusjes doen en worden één keer per jaar op vergadering verwacht.

Er is ook bedacht hoe het contact met de leden te stroomlijnen. De plaatselijke autoriteiten worden opgeroepen om stedelijke en regionale subcommissies van weldadigheid op te richten. Die moeten zich bezig gaan houden met de inning van de contributies, de selectie van armen die in aanmerking komen voor heropvoeding en het onderhouden van de correspondentie met het inmiddels opgerichte kantoor van de Maatschappij met het postadres ‘bij M. Vermeulen, over de Scheveningse brug in ’S Hage’.

Op 17 juli zijn Hasselt, Groningen, Lochem, Medemblik, Bergen op Zoom, Schoonhoven en Delft de eerste die berichten een subcom-

missie te hebben opgericht, de volgende dag melden zich Weesp, Sloten, Haarlem, Utrecht, Brielle, Sneek, IJlst, Stavoren en Wijk bij Duurstede. En zo gaat het elke dag door. Van Enkhuizen tot Coevorden, van Heusden tot Amsterdam, van Zierikzee tot Zaltbommel. En tezelfdertijd beginnen die subcommissies al met het zoeken ‘van zoodanige arme huisgezinnen in derzelver stedelijk of plaatselijk ressort, die gewillig en geschikt zijn, om op de heidegronden te worden overgebracht’.

Op dat moment is er nog helemaal geen heidegrond. Pas midden augustus wordt in Zuidwest-Drenthe het landgoed Westerbeekslot aangekocht. En daarna gaat het heel rap. Er wordt land ontgonnen, er wordt begonnen met de bouw van hoeves voor tweeënvijftig proefkolonisten en twee maanden later schepen de eerste kolonisten zich al in.

Enkele weken daarvoor deed een lid van de commissie, de Amsterdamse arts Nieuwenhuis, een leuke suggestie voor de naamgeving van de nieuwe nederzetting. De anderen namen zijn idee unaniem en enthousiast over en maakten dat via de *Staatscourant* van 21 oktober 1818 wereldkundig: ‘Eindelijk heeft de commissie, met erkentenis vervuld jegens den Vorst, onder wiens invloed en geleide de eerste kolonie gevestigd is, en wenschende zoo de kolonisten zelve als geheel de natie, tot in de nageslachten, aan deze naauwe verpligting jegens Hoogstzelve en geheel het Koninklijk Huis, dankbaar te herinneren, vastgesteld dat die kolonie voortaan den naam zal dragen van FREDERIKSOORD.’

Verlangende uit het niet tot iet te geraken

De vijf gezinnen die zich die 29ste oktober melden als allereerste bewoners van proefneming Frederiksoord, nemen hun intrek in de voorste rij huisjes. In het jargon van de Maatschappij heet dat de eerste linie. Pal achter de gracht die hen scheidt van de weg waarlangs zij aangekomen zijn, met uitzicht op links het logement en rechts een in de vorige eeuw aangelegd parkje dat aan een stervormig stelsel van

wandelpaden zijn naam Sterrebos dankt. De familie Van der Heijde uit Leiden komt in het midden op hoeve nummer 5.

De zevenendertigjarige Johannes van der Heijde heeft van deze eerstaangekomenen de meeste moeite moeten doen om voor de kolonie uitverkoren te worden. De familie wordt omschreven als 'een oorspronkelijk Leijdsch spinners- en weversgezin' dat tot armoe is vervallen. Daar zijn er in die stad velen van. De ooit zo bloeiende Leidse lakenindustrie is bijna geheel teloorgegaan. Pas de laatste jaren is er weer sprake van een lichte opleving, maar de intrede van de eerste stoommachine betekent ook het begin van een minder arbeidsintensieve industrie dan in het verleden. Rond deze tijd kan de helft van de Leidse bevolking als armlastig worden omschreven.

Johannes was 'spinner in de lakenfabriek en saaijwever' geweest, maar de laatste jaren had de werkloosheid hem genoodzaakt op allerlei 'buitenwerk' uit te gaan. 'Te Loosduinen bij eene afzanding, rondom Leijden op spitten van land, leggen van aardappelen, leggen en planten van erwten en boonen, rooijen van aardappelen enz.'

De subcommissie kent een boer te Zoeterwoude waar Johannes 'zeer tot genoegen' 5 hectare land in zesentwintig dagen voor aardappelen omgespit heeft. Dat leverde hem een goed inkomen van tien stuivers per dag op, maar het is allemaal seizoensarbeid, het kan niet verhinderen dat het gezin met vier kinderen het grootste deel van het jaar afhankelijk blijft van giften en steun.

Vandaar dat het uit eigen beweging tot de Leidse subcommissie van weldadigheid was gekomen. 'Verlangende uit het niet, waartoe het vervallen is, tot iet te geraken.' Omdat zij van een 'onbesproken en in de armôe eervol gedrag' zijn, wil de subcommissie daaraan meewerken.

Uit de voordracht wordt duidelijk dat het echtgenote Johanna Maria is die de doorslag geeft. 'Een allerknappst stel van eene vrouw, met goede handen en een goed hoofd,' schrijft de secretaris van de subcommissie. Niet alleen onderscheidt de vijfendertigjarige Johanna zich van andere behoeftigen doordat zij de kunst van het lezen en schrijven beheerst, maar bovendien is zij 'zindelijk en rein den laatsten dag der week zoo wel als den eersten', zij houdt de armenkleertjes van de kinderen de winter door mooi en schoon waar dat bij anderen allang morsige vellen geworden zijn en dankzij haar kent het gezin de deugd

sparzaamheid, wat de secretaris verwoordt als: 'Zij eten hun korentje niet groen.'

Voor al door dit soort eigenschappen denkt de commissie een gezin te hebben gevonden met de 'meest mogelijke uit en inwendige geschiktheid voor de eerste proeve'. Maar Leiden gaat niet over één nacht ijs. Er is een probleempje. In het kader van hun 'in alle opzichten zorgvuldig onderzoek' wordt opgemerkt dat Johannes op zijn elfde een breuk heeft gehad. Volgens de kandidaat-kolonist wordt hij – 'bestendig een band dragend' – daardoor 'zelfs in het zwaarste werk, nu al jaren lang, niet gehinderd', maar dat wil de subcommissie graag zelf zien. En dus heeft de secretaris hem 'onder zijne eigene ogen een spitproef doen verrigten'.

De man met de breukband moet een stuk land anderhalve steek om-delen. Geen enkele andere subcommissie is zo ver gegaan om de geschiktheid van haar kandidaat te testen. Op een regenachtige woensdag in september gaat Johannes van der Heijde de 'geheel bewassen en vasten grond' te lijf onder het toezien van de secretaris. Die noteert verheugd dat Johannes zich 'zeer goed' van zijn taak kwijt. Of het hart van de voormalige textielarbeider erbij ligt is een tweede, maar hij kan het landwerk in ieder geval aan.

Als kort daarop een Leidse redacteur van het tijdschrift *Magazijn voor het Armenwezen* met de permanente commissie correspondeert, deelt die 'in vertrouwen' mee dat de 'goede en ijverige secretaris der subcommissie alhier, er *zeer veel* belang in stelt dat het huisgezin door hem voor de colonie opgezocht en aanbevolen, gaaf aangenomen worde'.

Een betamelijk zelfs behagelijk voorkomen

Er zitten meer kneusjes op die eerste ossenwagens. Ook Leonardus Biemans uit Gorinchem heeft een breuk en Weender uit Zaandam heeft regelmatig terugkerende zware koortsaanvallen. Zodat de enige eersaangekomen gezinshoofden met een voor landarbeid geschikte conditie Jan Cornelis Westerveld en Hendrik Metz zijn.

Westerveld uit Broek in Waterland zal een succesnummer worden. Hij kán niet alleen werken, hij wíl het ook. Bij Metz uit Amersfoort heeft de directie daar ernstige twijfels over.

Hendrik Metz heeft wel heel weinig moeite hoeven doen om door zijn woonplaats uitgezonden te worden. Het aantal paupers dat zich in Amersfoort vrijwillig aanbood voor de proefkolonie was volgens de plaatselijke subcommissie 'zeer gering'. Het enthousiasme bij de donateurs is blijkbaar groter dan bij de doelgroep.

Tot die weinige vrijwilligers behoorde dus Hendrik Metz, die echter ook Merts of Mertz of Meerts zou kunnen heten. Spellingvarianties in namen zijn niet ongebruikelijk, vooral als de drager van de naam die niet kan corrigeren omdat hij analfabeet is. Maar de Amersfoortse notabelen lijken wel erg weinig behoefte te hebben om zich in 's mans individualiteit te verdiepen en lijken hem vooral als eentje van de soort te beschouwen. Zowel de door hen opgegeven leeftijd, vierendertig jaar, als zijn geboorteplaats, Baireuth in Beieren, zijn volgens latere onderzoekers hoogst discutabel en naar het kindertal van het gezin is maar een slag geslagen.

Zekerder is dat Metz enkele jaren als soldaat in het Franse leger heeft gediend en in Amersfoort is getrouwd met de inmiddels zevenendertigjarige Wilhelmijsje van Koot uit Doorn. Ze hebben vier kinderen, of vijf, en Wilhelmijsje arriveert hoogzwanger van nummer vijf, of zes. 'Wij hebben,' schrijft Amersfoort, 'geen geschikter huisgezin kunnen vinden.'

Het klinkt niet bijster bevlogen, noch van de kant van de subcommissie noch van de kant van haar proefkolonisten. En inderdaad, het zal geen moment boteren tussen de Maatschappij van Weldadigheid en het gezin Metz.

'Zonder hemd kwam deze familie hier aan,' schrijft de directeur, 'als vagebonden, en zij onderscheiden zich reeds in den beginne door den verregaanste onbescheidenheid.' Amersfoort had volgens hem niet het welslagen van de proefneming voor ogen gehad, maar had zich van een lastig echtpaar willen ontdoen. De Metzzen vertonen 'allerslechst gedrag', ze maken zich aan 'onbetamelijkheden tot de orde en zedelijkheid' schuldig, aan arbeid komt er niets noemenswaardigs uit hun handen, ze lijken meer te vertrouwen op hun 'aanhoudende bedelzucht'.

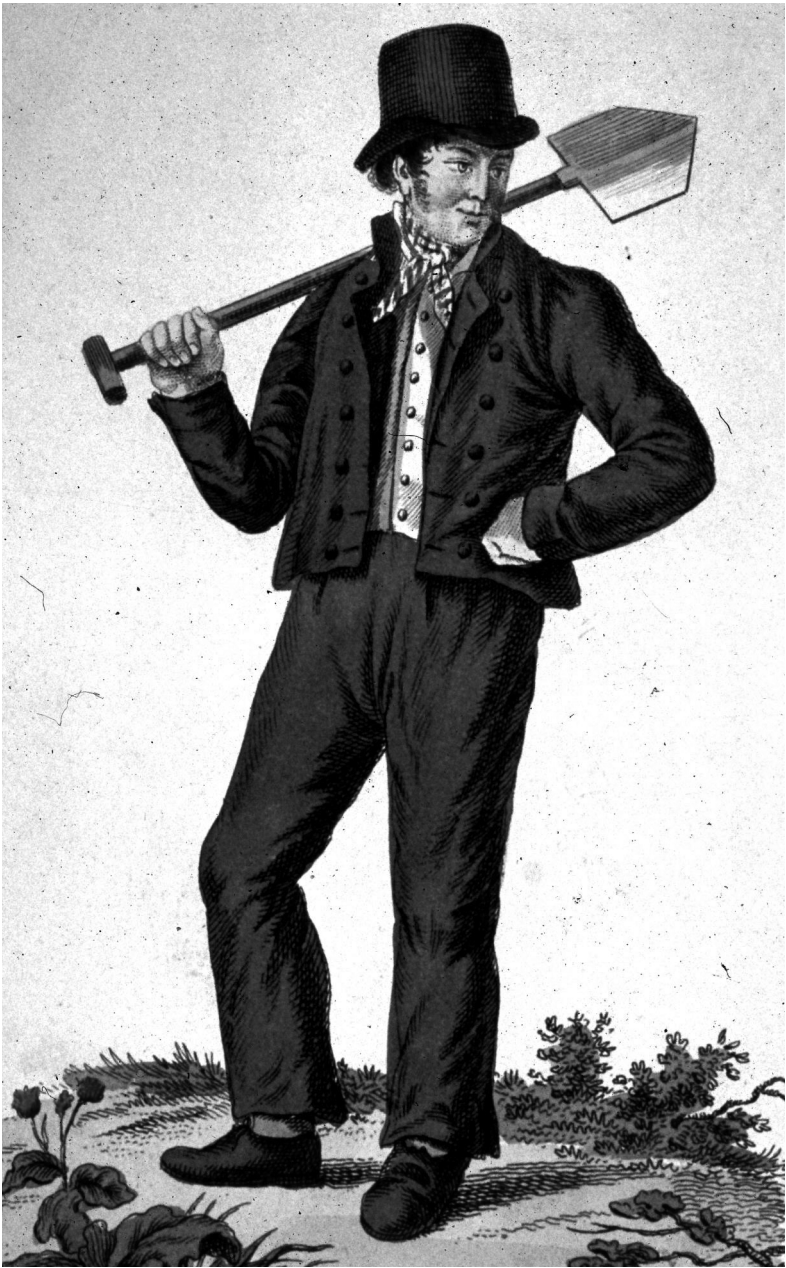
De irritatie is snel, heftig en groeiende. Bij de blijde gebeurtenis begin december kan er nauwelijks een vriendelijk woord af. ‘Op den 3 dezer is de vrouw van Metz van eener dochter bevallen, zijnde dit de eerste vrucht van dat soort op onzen koloniale bodem.’ Het geslacht is fout – de allereerste wereldburger met Frederiksoord als geboorteplaats heet Simon Metz –, maar wat de directeur de nieuwgeborene aan heilwens op het levenspad meegeeft spreekt boekdelen: ‘Mijne hartelijkste en welmenenste wensch is, dat zij nimmer haare ouders moge gelijk worden.’

Hemden hebben de Metzzen inmiddels wel. Bij aankomst worden de kolonisten meteen in de kleren gestoken. ‘Aan mijn huis,’ schrijft de directeur, ‘heb ik alle de kolonisten gekleed, die er thans zeer goed uitzien en met hunne nieuwe kleeding geheel ingenomen zijn.’ Er zijn voor de kolonisten twee kledingpakketten: zondagse kleding en een doordeweekse variant. De man krijgt een hoed voor zondag en een pet voor de werkweek, een linnen broek en eentje van grove wol, een paar schoenen voor naar de kerk en klompen voor op het land en verder twee borstrokken, twee hemden, twee paar kousen, een lakense buis en een warme das. De vrouwen en de kinderen ontvangen soortgelijke kledingpakketten en vanaf dat moment lopen alle kolonisten er hetzelfde bij. Blauwe uniforme kleding. In de woorden van de commissie van weldadigheid ‘een betamelijk, zelfs behagelijk voorkomen’.

Het lijken wel nette mensen. En de hoop dat ze zich daar dan ook naar zullen gaan gedragen, is de achterliggende gedachte bij deze kledingverstrekking. Een krantenbericht eerder het jaar maakt duidelijk dat er nóg een reden voor is: ‘De desertie wordt door eene herkenbaare soort van kleding moeijelijk gemaakt.’

Ten gevalle zijnes broeders

Die al enkele malen genoemde directeur van de proefkolonie draagt de voornaam Benjamin en is de jongere broer van Johannes van den Bosch. Tien jaar scheelt het, hij is achtentwintig als hij aantreedt als directeur. Ook Benjamin van den Bosch is militair, zij het in een aan-

Koloniale mannenkleding.

zienlijk lagere rang dan grote broer. Hij is kapitein bij het 3re Bataillon Infanterie Nationale Militie, gelegerd te Oostende.

Van die functie heeft hij voor een jaar verlof gevraagd om 'de directie van de nieuw te vestigen kolonie op zich te nemen'. Hij schrijft de permanente commissie te willen doen wat in zijn vermogen ligt 'ter bereiking van het schoon en edel doel, waartoe de leden der Commissie zich op zulk een aanmoedigende wijze verenigd hebben'. Hij heeft er wat voor over ook: het verlof kost hem de helft van zijn kapiteinsgage.

Daarnaast is het onherbergzame Drenthe niet de plek waar je voor je carrière of de levendigheid zou willen zijn. Als broer Johannes bij een subcommissie begrip vraagt voor Benjamins positie omschrijft hij die als 'de waarlijk zeer onaangename taak van met een jonge echtgenoot zich als van de wereld af te zonderen'. Dat is een tikje demagogisch, Benjamins vrouw is zes jaar ouder dan haar echtgenoot, maar het staat buiten kijf dat Benjamin de klus 'belangeloos en zelfs met offering' op zich neemt.

Johannes van den Bosch schrijft zoals hij door het leven raast. Energiek tot op het hectische af, haastig gekrabbel met af en toe onstuimige doorhalingen en in de kantlijn gekriebelde verbeteringen. Regelmatig nagenoeg onleesbaar. De klerk die op het kantoor in Den Haag tot taak heeft om dat alles in het net over te schrijven, valt te beklagen. In een van die kladjes schrijft Johannes dat Benjamin het directeurschap op zich heeft genomen 'ten gevalle zijnes broeders'. Maar dat laatste haalt hij onstuimig door en vervangt hij door 'ter bevordering van het edel doel der Maatschappij'.

De huisvesting voor Benjamin is in ieder geval goed geregeld. Op het aangekochte landgoed staan nog enkele gebouwen. Een paar grote boerderijen, een paar woonhuizen, drie kleine boerderijen die keuterijen genoemd worden, het logement en ook 'een Herenhuisje'. Het telt zeven kamers en twee kelders, heet Huis Westerbeekslot en is bedoeld voor het directeursgezin met personeel. De statige oprijlaan komt zo'n vijftig meter voor de kolonie uit op de weg van Steenwijk naar Vledder.

Benjamin van den Bosch is al een tijdje ter plekke om kwartier te maken voor de kolonisten. Dat doet hij samen met Stephanus van Royen, vierenvijftig jaar geleden geboren in een van de keuterijen op

het landgoed Westerbeeksloot en nu woonachtig in Vledder. Van die plaats was hij vanaf 1795 eerst 'schulte' en toen 'maire' en is hij nu 'schout', allemaal synonieme benamingen voor een functie die hij binnenkort zal gaan bekleden onder de benaming die er gangbaar voor wordt: burgemeester. Daarnaast is Van Royen notaris én is hij de beste vriend die de Maatschappij zich in deze contreien kan wensen. Het is voor een belangrijk deel aan hem te danken dat Frederiksoord niet 30 kilometer noordelijker op de kaart is terechtgekomen.

Drenthenaren zijn groote withoorders

Toen Johannes van den Bosch in het voorjaar door Drenthe reisde voor 'het opnemen van gronden ter vestiging eener eerste kolonie door de Maatschappij', was hij terechtgekomen bij Hofstede, gouverneur van de provincie en achter zijn rug getooid met de titel 'koning van Drenthe'. Die wist nog wel een fraai goed vlak onder Assen. Dat bleek eigendom te zijn van een van zijn zoons en op de vergadering van de commissie van weldadigheid op 22 juni bood die zoon schriftelijk het gehucht Witten met bijbehorende landerijen te koop aan. Vraagprijs 130.000 gulden.

Daarop was het commissielid Petrus Ameshoff in het geweer gekomen. De jonge Amsterdamse zakenman kwam vaak in Drenthe – 'de luchtgesteldheid van dit oord schijnt, op mijn gestel, een weldadigen invloed te hebben' – en was mordicus tegen Witten. 'Waart gij thans daar zoo zoudt gij overtuigd worden, hoe weinig korrels graan elke aar bevat, hoe laag en nietig het graan daar wast, hoe oerig de grond is.' Ameshoff is een begenadigd verzamelaar van nieuwtjes en roddels en weet al snel te melden dat de Hofstedes het bewuste goed voor slechts 30.000 gulden hadden gekocht. Daarna hadden ze wel pogingen ondernomen om door ontginning de waarde te vermeerderen, maar volgens Ameshoff was de gecultiveerde grond 'dra tot deszelfs oorspronk terug gekeerd'.

Ameshoff droeg alternatieven aan, met als grootste aanrader het landgoed Westerbeeksloot bij Vledder. 'De beste grond in Drenthe.'